

Landsfader eller hård härskare?

Berättelse

En adelsson i en orolig tid

Gustav Eriksson Vasa föddes troligen den 12 maj 1496 på godset Rydboholm i Uppland. Han växte upp i en adelsfamilj under en tid då Sverige inte var ett självständigt land, utan ingick i Kalmarunionen tillsammans med Danmark och Norge. Unionen styrdes från Danmark, och många svenskar var missnöjda med att en utländsk kung bestämde över deras land.

Blodbadet som tände en gnista

År 1520 lät den danske kungen Kristian II avrätta en stor grupp svenska adelsmän i Stockholm. Händelsen kallas Stockholms blodbad, och bland de dödade fanns Gustavs egen far. Det personliga och politiska hängde här tätt samman: förlusten gjorde Gustav till en av kungens mest hängivna fiender. Han flydde till Dalarna och försökte övertala bönderna att resa sig mot Kristian II. Enligt en spridd berättelse skidade han genom landskapet medan män från Mora red ifatt honom för att be honom leda upproret. Hur mycket av detta som verkligen hände är osäkert, men själva upproret var verkligt – och det lyckades.

Vägen till en egen tron

Den 6 juni 1523 valdes Gustav till Sveriges kung, vilket markerade att landet lämnade Kalmarunionen för gott. Att detta datum i dag är Sveriges nationaldag säger något om hur central händelsen blivit i den nationella självbilden. Som kung ägnade Gustav stor kraft åt att stärka centralmakten. Han genomförde reformationen, vilket innebar att kyrkans egendomar fördes över till staten och att Sverige blev ett protestantiskt rike där kungen, inte påven, stod överst. När han dessutom lät trycka Gustav Vasas bibel 1541 fick det följer långt utöver det religiösa: en gemensam svensk skriftspråksform började ta form.

Makten görs ärftlig

År 1544 tog Gustav ett steg som skulle präglade Sverige i sekler. Han avskaffade det system där kungar valdes och gjorde i stället tronen ärftlig inom Vasaätten. Å ena sidan skapade detta stabilitet och en tydlig ordning för makten. Å andra sidan band det landets framtid till en enda familj. Alla accepterade inte förändringarna, och flera uppror bröt ut under hans regering, framför allt som svar på hårda skatter. Gustav slog ner motståndet utan mildhet.

Ett delat eftermäle

Gustav Vasa dog den 29 september 1560 efter nästan trettiosju år vid makten. Han kallas ofta för det moderna Sveriges grundare, och i mångt och mycket bär bilden. Han lade grunden för en stark stat och en kungaätt som styrde långt efter hans död. Samtidigt målar källorna upp en härskare som var beräknande och hänsynslös mot dem som stod i hans väg. Följaktligen är hans eftermäle delat: samma person som hyllas som landsfader minns andra som en hård och girig kung. Just denna

spänning gör honom intressant att studera – historien om Gustav Vasa handlar lika mycket om hur en nation väljer att minnas sin egen början.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
självständigt	fritt och styrt av sig självt, inte av ett annat land
Kalmarunionen	en union där Sverige, Danmark och Norge hade samma kung
missnöjd	inte nöjd; tycker något är dåligt
avrätta	att döda någon som straff på order av makten
hängiven	mycket engagerad och trogen en sak
övertala	att få någon att gå med på något genom argument
centralmakten	den styrande makten i ett rike, samlad hos kungen
reformationen	när kyrkan i Sverige bröt med påven och blev protestantisk
ärftlig	något som går i arv från förälder till barn
stabilitet	när något är lugnt och hållbart över tid
beräknande	Han var kall och beräknande och tänkte bara på sig själv.
eftermäle	det rykte och minne en person lämnar efter sig

Läsförståelsefrågor

---

1. Vad var Kalmarunionen enligt texten?
  1. En grupp svenska adelsmän.
  2. En union där Sverige, Danmark och Norge hade samma kung.
  3. En kyrka som leddes av påven.
2. Varför blev Gustav en så bestämd fiende till kung Kristian II?
  1. För att Gustav ville bli präst.
  2. För att Gustavs far dödades i Stockholms blodbad.
  3. För att Gustav förlorade sina pengar.
3. Vad blev följden av reformationen i Sverige?
  1. Kyrkans egendomar fördes över till staten.
  2. Påven fick mer makt i Sverige.
  3. Sverige gick med i Kalmarunionen igen.
4. Vilken språklig betydelse fick Gustav Vasas bibel?
  1. Den skrevs på latin för präster.
  2. Den bidrog till en gemensam svensk skriftspråksform.
  3. Den förbjöd svenska språket.
5. Vad innebar beslutet år 1544?
  1. Att tronen blev ärftlig inom Vasaätten.
  2. Att folket fick välja kung varje år.
  3. Att Sverige avskaffade kungamakten.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  1. Sveriges nationaldag firas samma datum som Gustav valdes till kung.
  2. Alla i landet var nöjda med Gustavs förändringar.
  3. Gustav var gift tre gånger.
  4. Berättelsen om skidåkningen genom Dalarna är säkert belagd.
7. Texten säger att “det personliga och politiska hängde tätt samman”. Förklara vad som menas med det.
8. Vad menas med att Gustavs eftermäle är “delat”? Förklara med egna ord.
9. På vilka sätt skapade beslutet om ärftlig kungamakt både fördelar och nackdelar? Ge exempel från texten.
10. Varför kan man säga att historien om Gustav Vasa handlar om “hur en nation väljer att minnas sin egen början”?

11. Texten skiljer mellan upproret, som var verkligt, och skidåkningen, som är osäker. Varför är det viktigt att göra den skillnaden när man läser historia?
12. Hur tror du att de hårda skatterna påverkade folkets bild av kungen? Motivera.

Diskussionsfrågor

- Texten beskriver Gustav både som landsfader och som hård härskare. Vilken bild tycker du väger tyngst, och varför?
- Hur kan en nationaldag påverka hur ett folk ser på sin egen historia?
- Varför skapas och lever legender vidare om kända ledare, även när de inte är helt sanna?
- **Skriv (5 meningar):** Beskriv en ledare i historien eller i nutiden som människor är oeniga om. Förklara varför åsikterna går isär och vad du själv tycker.